

שימוש במטריה בשבת

הקדמה

בז' בחשוון מתחילים לבקש על הגשמים, באמירת 'ותן טל ומטר לברכה', בברכת השנים. התפילה על המים מהווה קשר תמידי ביננו לבין בורא העולם, בייחוד בארץ ישראל שניזונת ממי גשמים, כיוון שבלא הגשם והמים אין חיים וקיום לעולם. חשיבותם של הגשמים כה גדולה, עד שבתפילתו של הכהן הגדול ביום הכיפורים נאמר, שלא תתקבל תפילתם של עובדי דרכים המבקשים שיפסקו הגשמים. בדף זה נדון בשימוש במטריה בשבת.

א. איסור בניית אוהל עראי בשבת

הבונה אוהל קבע בשבת, עובר על איסור תורה, כמבואר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קלח עמוד א:

אהלי קבע - לא יעשה, ואם עשה - חייב חטאת.

ובתלמוד ירושלמי נוסף:

תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק כ הלכה א:

ר' חייה בשם ר' יוחנן הנוטע אוהליו בשבת חייב משום בונה.

כמו כן מבואר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת ביצה דף לב עמוד ב:

בנין קבע אסרה תורה, בנין עראי (שאינו להתקיים) לא אסרה תורה, וגזרו רבנן על בנין עראי משום בנין קבע.

ועל פי זה פסק הרמב"ם:

רמב"ם הלכות שבת פרק כב הלכה כז:

העושה אהל קבוע חייב משום בונה, לפיכך אין עושין אהל עראי לכתחלה ולא סותרין אהל עראי גזירה שמא יעשה או יסתור אהל קבוע, ואם עשה או סתר אהל עראי פטור.

❖ מהי כוונת הרמב"ם במילת 'לפיכך'?

❖ נסה לבאר, מדוע אין איסור מן התורה לעשות אהל עראי?

בכלל איסור אוהל עראי, נאסרה גם בניית גג בלי מחיצות:

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף קב עמוד א:

הנהו דכרי (אילים) דהוו ליה לרב הונא, דבימא (ביום) בעו טולא (צריכים צל) ובליליא בעו אוירא (צריכים אוויר). אתא לקמיה דרב. אמר ליה: זיל כרוך בודייא (מחצלת), ושייר בה טפח. למחר פשטה, ומוסיף על אהל עראי הוא, ושפיר דמי.

מבואר, שפריסת המחצלת כולה מעל ראש הבהמות בשבת אסורה משום אוהל עראי.

עם זאת, כתבו הראשונים שעשיית גג בלא מחיצות אסורה דווקא במידה והוא נועד להגן על היושבים תחתיו:

רא"ש מסכת ביצה פרק ד סימן יא:

אין אהל בלא מחיצות... והא דאמר בפרק בתרא דעירובין (דף קב א)... דמקרי אהל בלא מחיצות התם שאני דהוי בנין חשוב, וגם עיקר כוונתו לעשיית אהל, אבל בנין עראי כזה לא מקרי אהל בלא מחיצות.

על פי זה כתבו האחרונים לגבי מטריה:

מאמר מרדכי סימן שטו ס"ק ה:

הנה נשאלתי על הכלי העשוי להגן מפני החמה ומפני הגשמים הנקרא בלשונו פאראשו"ל או פאראפלו"י (ובלשון איטלקי אומבריו"לו [מטריה])... אי שרי לאישתמושי ביה (אם מותר להשתמש בו) וכמעשהו בחול מעשהו בשבת אם לא, והשבתי דלכאורה היה נראה להתיר שאין בו משום איסור אהל, כמדובר בסעיף זה שאין אהל בלא מחיצות, ובכלי הנזכר ליכא (אין) שום מחיצה. אמנם ממקום אחר נראה שיש לאסור... מתוך דברי הרא"ש... מדין מחצלת הנזכרת בסעיף ב, דאסרינן ליה אף על פי שאין שם מחיצות, וניחא ליה ז"ל דהתם עיקר כוונתו לעשות אהל לצל, אבל בנין עראי כזה לא מקרי אהל בלא מחיצות. ע"כ. ומעתה זכינו לדין דכל שכוונתו לאהל ולצל אסור, אף על גב דליכא מחיצות.

ב. פתיחת המטריה

אף שהמטריה נחשבת לאוהל עראי, היה מקום להתיר לפותחה בשבת, כיוון שהיא עומדת לכך. כך מבואר במסכת שבת:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קלח עמוד א:

מטה וכסא טרסקל ואסלא - מותר לנטותן לכתחילה.

רש"י מסכת שבת דף קלח עמוד א:

מטה - שלנו, המחוברת ועומדת, אם היתה זקופה או מוטה על צדיה - מותר לנטותה לישיבה על רגליה ואף על גב דהשתא עביד אהל - שרי, דלא מידי עביד (שלא עושה כלום) אלא ליתובא (לישיבה) בעלמא. **כסא טרסקל** - כך שמו, ובלעז פלודשטוייל"י [כסא מתקפל], ועליונו של עור, ומקפלין אותו, וכשמסלקין אותו סומכין אותו לכותל, וכשרוצה לישב עליו נוטתו ויושב על ארבע רגלים.

❖ מדוע מותר לנטות חפצים אלו בשבת?

וכן פסק בשולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שטו סעיף ה:

כסא העשוי פרקים, וכשרוצים לישב עליו פותחין אותו והעור נפתח, וכשמסירים אותו סוגרים אותו והעור נכפל, מותר לפתחו לכתחלה.

על פי זה כתב המגן אברהם:

מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים סימן שטו סעיף ה:

מותר לפתחו. דלאו מידי עביד אלא ליתובי בעלמא [רש"י] ומהאי טעמא שרי (ומטעם זה מותר) להעמיד החופה (בד המחובר על ארבע עמודים) ולסלקה.

❖ חשוב האם מותר לפתוח מטריה לפי דין זה?

בית מאיר אורח חיים סימן שטו:

יש לצדד להתיר בנדון דידן (לגבי מטריה) דהוי דומיא דדינא דשולחן ערוך סעיף ה' הואיל והוא עשוי ועומד ולא עביד מידי. וכן מצאתי כתוב בגליון המגן אברהם... ומהא נראה להתיר בשבת המכסה שקורין פריסאלין [מטריה] לפתחו ולהורידו בשבת דנראה לי לכאורה דלא גרע מחופה דמתיר המגן אברהם.

מאיך הנודע ביהודה אסר את פתיחת המטריה, וביאר את דברי רש"י לגבי היתר מיטה וכסא טרסקל באופן אחר:

שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - אורח חיים סימן ל:

כוונת רש"י... דאין אוהל אלא במה שצריך לאויר שתחתיו וזה (המיטה והכסא) אינו עשוי לאויר שתחתיו אלא ליתובא (לישיבה) בעלמא... ואמנם מה שהתיר המגן אברהם שם להעמיד החופה... נראה דסבר המגן אברהם כיון

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

ביצד מתבארת מסקנת הגמרא לפי הביאורים השונים?

רבי דוד פארדו הבין שמחלוקת רש"י ותוספות לגבי כובע, היא לגבי שימוש באהל המוכן מבעוד יום, ומתוך כך דן לגבי שימוש במטריה:

שו"ת מכתם לדוד אורח חיים סימן א:

לכאורה הך אומב"רילה (מטריה) דומה ממש לסיאנא, דכי היכי (כמו) דהסיאנא עשויה להגן מפני החמה וכדלעיל הכא נמי האומב"רילה לכך עשויה, ונמצא לפי זה... אם כבר פתוחה האומבריל"ה ועומד מערב שבת, בזה נראה שבאנו למחלוקת, דלרש"י ודעימיה שרי לתופסה בידים להגן על ראשו, ולר"ח ודעימיה אסיר.

לעומתו, יש שביארו את שיטת רש"י לגבי כובע באופן אחר:

חזון איש אורח חיים סימן נב אות ב סעיף ד:

אם פורס בהדיא לצל ולהגנה אף שאינו אלא גג בלא מחיצות אסור, וכההיא דסיאנא... ונראה דאף לפירש"י דסיאנא מיהדק שרי... הוא דווקא דדרך מלבוש לא מיקרי בנין אבל כילה אסורה אפילו בלא מחיצות כין דעשויה לאהל ממש.

מדוע לשיטת החזון איש אף לרש"י אסור לשאת מטריה בשבת?

מאידך יש מאחרונים שכתבו שאף לדעת הר"ח יש סברא להתיר את השימוש במטריה הפתוחה מבעוד יום:

שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - אורח חיים סימן ל:

יש לדון שכבר הוא מאתמול ובכל מקום שהוא עומד אוהל הוא אם כן מה לי שהוא עומד במקומו או שנושאו על ראשו אלא שיש סברא ג"כ לאיסור שזה מאהיל עתה על ראשו מיחשב עשיית אוהל וראי' לדבר סיאנא לדעת ר"ח... (אולם) גם כן אין ראיה שהברעטל (כובע) הוא דבר פשוט וכשמונח או תלוי בכותל אינו אוהל כלל ולא נעשה אוהל כי אם כשמישמו בראשו ולכן מיחשב מה שמישמו על ראשו עשיית אוהל בשבת אבל הפארעסאל (מטריה) כשהוא מוערך כבר הוא אוהל בכל מקום שהוא ולכן כשמניחו על ראשו אינו עושה אוהל חדש.

אך למסקנה כתב שם:

על כל פנים מפני מראית עין יש לאסרו כי מי יודע אם ערכו מאתמול.

טעם אחר לאיסור השימוש במטריה כתב החזון איש:

חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק ו:

ומה שיש לדון הוא משום תיקון מנא... וגם אוושא מלתא טפי וניכר בו עובדא דחול וגורם פרצה... והרי הדבר מסור לחכמים לגדור גדר במקום פרצה, וזה יותר חמור מאיסור פרטי ליחיד כי זה גדר לעם כולו ולדורות.

אמנם בשו"ת חתם סופר חלק על הנודע ביהודה מכמה טעמים, וכתב שרוב ההמון במדינתו נוהגים לשאתם בשבת:

שו"ת חתם סופר חלק א סימן עב

חדא, דהוי ליה בנין לשעה... שהוא עשוי מתחלה לבנותו ולסותרו לשעתו ולחזור ולבנותו ולסותרו... לאו בנין הוא... ב. דלא מצינו כיצא בזה במקדש שיהיה האוהל עובר ממקום למקום על ידי אדם הנושא בעצמו... שלישית שאין אהל דאורייתא אלא כשמחיצות מגיעות לארץ כמו שהיה במשכן... ואם כן לכל הפחות מותר לפותחם על ידי גוי ואין להרעיש העולם בשביל זה.

ד. הלכה למעשה

כתב השמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף טו:

גדר גדרו גדולי הדורות ז"ל ואמרו שאין לפתוח מטריה או שמשיה בשבת וביום טוב, וגם אם פתוחות מבעוד יום אין להשתמש בהן גם במקום עירוב.

שאלו החופה נעשית להגן מפני שמש או גשם רק לכבוד חתן וכלה גם כן לא נקרא אוהל.

ביצד ביאר הנודע ביהודה את ההיתר לנטות מיטה וכסא בשבת?

מדוע לפי שיטתו אסור לפתוח מטריה?

הרמב"ם הביא את היתר נטיית מיטה וכיסא באופן זה:

רמב"ם הלכות שבת פרק כב הלכה כח:

מותר להניח מיטה וכסא וטרסקל ואף על פי שיעשה תחתיהן אהל שאין זה דרך עשיית אהל לא קבע ולא עראי.

חשוב האם פסקו מתאים לפירוש רש"י?

ולמד מכך הביאור הלכה שלשיטתו אסור לפתוח מטריה בשבת:

ביאור הלכה סימן שטו סעיף ח:

בפרט לפי מה שכתב הרמב"ם... בודאי אין שום ראיה להקל מזה לעניננו, ונהפוך הוא דיש ראיה לאיסורא, מדכתב במטה וכסא מפני שאין זה דרך אהל וכו' משמע בזה הפאראסא"ל שפריסתו דרך אהל הוא אסור.

ביצד פירש הביאור הלכה את דברי הרמב"ם?

אולם יש מהאחרונים שדחו את ראיית הביאור הלכה:

מנחת אהבה ג פרק כג הערה 32:

לפי עניות דעתי אין שום ראיה לאסור פתיחת מטריה, שמה שכתב הרמב"ם במטה וכסא שמותר להניח בשבת מפני שאין זה דרך עשיית אהל, כוונתו שאין דרך לעשות אהל כזה שמחברים המחיצות בגג קודם שיקבעו האהל במקומו... ולפי זה גם פתיחת מטריה אינה דומה לעשיית אהל שהרי הבד פרוס ומחובר בכלונסאות, ואינו פורסו בשבת רק פותחו.

ביצד פירש המנחת אהבה את הרמב"ם?

נסה לדייק בלשון הרמב"ם, מאיזו מילה בדבריו משמע כהבנת המנחת אהבה?

ג. נשיאת מטריה פתוחה

הגמרא דנה בחבישת כובע בשבת:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קלח עמוד ב:

אמר רב ששת בריה דרב אידי: האי סיאנא שרי. והאיתמר: סיאנא אסור! - לא קשיא, הא - דאית (שיש) ביה טפח, הא - דלית (שאינ) ביה טפח. - אלא מעתה, שרביב בגלימא טפח הכי נמי דמיחייב? אלא לא קשיא, הא - דמיהדק, הא - דלא מיהדק.

רש"י מסכת שבת דף קלח עמוד ב:

סיאנא - כובע של לבד.

אסור - לצאת בו בשבת, ולקמיה מפרש ואזיל.

הא דאית ביה טפח - שהוא מתפשט להלן מראשו טפח - אסור משום אהל. אלא מעתה שרביב בגלימא טפח - הניח טליתו על ראשו כדרך שהוא מתעטף, והרחיקה להלן מראשו טפח.

אלא - טעמא לאו משום אהל הוא, אלא משום שלא יגביהנו הרוח מראשו, ואתי לאתויי ארבע אמות, הלכך: מיהדק בראשו שפיר - שרי, לא מיהדק - אסור.

אולם בתוספות כתבו:

תוספות מסכת שבת דף קלח עמוד ב:

הא דמהדק - פירש ר"ח שאינו נכפף דאז נראה כעין אהל, דלא מהדק שהוא נכפף ואז אין נראה כעין אהל.

והגית בו' דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית

הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי

רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית

המדרש, אע"פ הרב חנניה שפרן בחיבה ועריכה: טור' מיכאל שמילה

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

לחצו על התמונה לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצפ וקבלת דפי

והגית בו' (קבוצה שקטה), סקרו את הקוד הבא:

